

SLOŽENOST, RAZNOLIKOST I PROMENLJIVOST VIDOVA NEDOZVOLJENE TRGOVINE

Od dana donošenja našeg Krivičnog zakonika, pa do danas, desile su se vrlo značajne promene u razvitku privrede, koje su se odrazile i u porastu kriminaliteta. Novi oblici privrednog kriminaliteta po svojoj specifičnosti i složenosti stvaraju posebne poteškoće nadležnim organima u njihovom otkrivanju i kvalifikovanju. Naime, privredni kriminalitet kao i neke druge vrste kriminaliteta koje nazivamo „modernim“ teži skrivenim i novim formama. Tako se on najčešće pojavljuje u graničnim oblastima između dozvoljenih i nedozvoljenih postupaka, a čisti slučajevi privrednog kriminaliteta relativno su retki¹. Dalja karakteristika privrednog kriminaliteta je i u tome što se vrlo lako prilagođava kretanjima i promenama u privredi i što ne ostavlja vidljive tragove u spolnjem svetu, pa se dešava da mnoga dela ne budu otkrivena ili da prođe duže vremena od izvršenja do otkrivanja delikta.

Od krivičnih dela protiv privrede (gl. XIX KZ) najviše je prema statističkim podacima tokom poslednjih godina vršeno krivično delo nedozvoljene trgovine (čl. 226 Kz). Krivično delo nedozvoljene trgovine svakim danom se sve više pojavljuje. Tako se ona najčešće pojavljuje kao posledica nestašice pojedinih roba na tržištu. Može se slobodno reći da stanje i odnosi na tržištu utiču na pojavu i brojnost ovog krivičnog dela. Učinioci ovog krivičnog dela u svojoj nedozvoljenoj delatnosti idu u korak sa vremenom, lako se prilagođavaju novo nastalim uslovima i vrlo uspešno prate tehnička dostignuća na svim sektorima koji im mogu koristiti u obavljanju nedozvoljene delatnosti. Zatim, vrlo brzo upoznaju prilike ne samo na domaćem već i na inostranom tržištu, pa se na os novu toga veoma brzo i spretno orjentišu na onu robu na kojoj se može najviše zaraditi. U poslednje vreme nosioci i organizatori ovog krivičnog dela sve više koriste tehnička dostignuća i zahvaljujući tome postaju veoma pokretljivi, mobilni i komukativni, što sve otežava efikasnije ot-

¹ Dr. M. Aćimović: Privredni kriminalitet i njegovo suzbijanje, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, sv. IX/1970. str. 305.

krivanje takvih delikvenata. Istovremeno izvršioi ovog krivičnog dela kroz samo delo unose i veoma perfidne vidove podmičivanja i korupcije.

Krivično delo nedozvoljene trgovine ovako je određeno u čl. 226 st. 1 KZ: „Ko nemajući ovlašćenje za trgovinu, nabavi robu ili druge predmete u većoj količini ili vrednosti u svrhu prodaje ili ko se neovlašćeno i u većem obimu bavi trgovinom ili posredovanjem u trgovini, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine“.

Nedozvoljena trgovina spada u onu grupu krivičnih dela čije su forme i izvršenja jako podložne promenama koje za sobom nosi društveno-ekonomski razvitak i svakodnevna životna praksa. Ove promene neprestano dovode do novih pojavnih oblika ovog krivičnog dela, a oni do kolebanja i neujednačenosti u sudskoj praksi. Otuda ovo krivično delo postavlja pred javna tužilaštva i sudove delikatan zadatak razgraničenja između delatnosti koje čine i koje ne čine ovo krivično delo, kao i između onih koje zaslužuju krivičnopravnu represiju i onih koje, s obzirom na mali stupanj društvene opasnosti, stvarno ne predstavljaju kriminal². Zbog ove pojave novih oblika izvršenja krivičnog dela nedozvoljene trgovine stiće se ponekad utisak da organi gonjenja uključujući i sudove idu u širinu prilikom krivično pravnih represija u vezi krivičnog dela nedozvoljene trgovine.

Novelom Krivičnog zakonika iz 1959. godine želja zakonodavca bila je preciznije određivanje elemenata krivičnog dela nedozvoljene trgovine, obuhvatajući pri tome i one pojavne oblike koji se nisu mogli uklopiti u raniju formulaciju čl. 226 Kz. Dotadašnja formulacija čl. 226 Kz izmenjena je utoliko što dati član precizira da delo postoji samo ukoliko se radi o predmetima „u većoj količini ili vrednosti“, što je novum prema osnovnom tekstu i možda ukazuje na „racio legis“, zakon restriktivno primeniti. Ali zato alternativno se smatra da je kažnjivo i kada se neko „u većem obimu bavi trgovinom ili posredovanjem u trgovini“. Otpala je dakle, iz novog teksta reč da delo postoji samo ako se neko bavi trgovinom „kao zanimanjem“ i proširen je pojam nedozvoljene trgovine ekspresis verbis i na posredovanje. Dato je dalje u novom tekstu bar približno tumačenje pojma trgovine, rečima „da je preduslov za postojanje dela nabaviti robu“ i to „u svrhu prodaje“. Ovo je posebno važno za sudove jer su ranije veoma različito tumačili pojam trgovine.

U sistemu prometa robe i vršenja usluga pozitivnim propisima je regulisano ko se može baviti nabavkom robe ili drugih predmeta ili vrednosti radi se o subjektu — fizičkom licu koje vrši takvu neovlašćenu nabavku. A pod nabavkom robe podrazumevamo kupovanje robe ili pak samo nabavljanje robe s tim da se docnije, po prodaji robe, plati³. Međutim, pored ovoga potrebno je još, da se radi o robi ili predmetima u većoj količini ili većoj vrednosti ili pak u većem obimu, a namera učinioa treba da bude prodaja tako nabavljene robe. Sem toga i samo nabavljanje robe u većoj količini u cilju prodaje predstavljalo bi krivično delo, iako roba nije prodana, pa čak i ako nije ponuđena na prodaju. Prema tome, da bi postojalo ovo krivično delo potrebno je utvrditi da se kupo-

² Dr. B. Zlatarić: Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, II sv. Zagreb, 1958 god. str. 286—289.

³ Dr. Ž. Jovanović: Priručnik iz krivičnog prava Jugoslavije, Posebni deo, Beograd, 1963, str. 220.

vina vrši u svrhu prodaje⁴. S druge strane da bi postojalo ovo krivično delo potrebno je da se radi o robi u većoj količini ili vrednosti.

Izmene i dopune čl. 226 Kz nisu u većoj meri olakšale primenu ovog člana. Naprotiv, pojavio se čitav niz novih problema kako u teoriji tako i u praksi koji neposredno utiču na gonjenje i kažnjavanje učinioca ovog krivičnog dela. Tako su se mogli uočiti neki problemi kao na primer šta treba podrazumevati pod pojmom „veća vrednost“, „veća količina“ i „veći obim“, te šta treba podrazumevati pod pojmom „postignuta imovinska korist“, odnosno koji iznos novca predstavlja imovinsku korist ostvarenu izvršenjem krivičnog dela (čl. 62a Kz), šta sve smatrati da spada u pojam posredovanja, s obzirom da zakonodavac ne daje objašnjenje. Problem se javlja i u pogledu trgovine iz tzv. poklon-paketa, koje uglavnom šalju iseljenici, a u poslednje vreme i naši radnici koji odlaze na rad u inostranstvo. Poteškoće predstavlja i trgovina koja se obavlja preko komisijih prodavnica, zatim kod prerade i dorade nekih predmeta, odnosno da li prerada i dorada nekih predmeta predstavlja nedozvoljenu delatnost (na primer: tov stoke, prerada mesa u suhomesnate proizvode, sakupljanje starih krpa i sl.).

Na ova i druga pitanja koja su se pojavila posle Novele Krivičnog zakonika iz 1959. godine nije lako odgovoriti, jer se neki od odgovarajućih pojmova menjaju zavisno od promena društveno-ekonomskih odnosa. Znači, treba početi od pretpostavke da su ovi pojmovi promenljive kategorije gde se društvena opasnost kod ovog krivičnog dela utvrđuje zavisno od konkretno postojećih društveno-ekonomskih odnosa.

Na neka od ovih spornih pitanja sudska praksa dala je dosta određene odgovore. Tako na primer imajući u vidu društveni karakter kategorija „veća količina“, „veća vrednost“ i „veći obim“, jer ove kategorije čine sastavni deo elemenata pojedinih oblika krivičnog dela nedozvoljene trgovine, Krivično veće Vrhovnog suda Jugoslavije stalo je na pravno stanovište da neovlašćeno nabavljanje robe ili drugih predmeta u većoj količini ili vrednosti i bavljenje trgovinom u većem obimu postoji onda kada količina, vrednost i obim prelazi iznos od tri hiljade dinara. Ovakvo pravno shvatanje zastupaju i javna tužilaštva, te se otuda kada ovi elementi nisu ispunjeni ne vodi krivični postupak, već se primenjuju odredbe čl. 75a Osnovnog zakona o prometu robe, tj. umesto krivičnog postupka primenjuje se pokretanje prekršajnog postupka i administrativno kažnjavanje. Ovakvo stanovište Vrhovnog suda Jugoslavije u velikoj meri je olakšalo rad kako sudovima tako i tužilaštvima prilikom tumačenja ovih pojmova.

Kao poseban vid krivičnog dela nedozvoljene trgovine koji se pojavljuje u praksi naših sudova je i prodavanje robe iz tzv. poklon-paketa. U pogledu ovakvog načina trgovine, mnogi naši nižestepeni sudovi smatrali su, da tu ne postoje elementi krivičnog dela nedozvoljene trgovine, uzimajući pojam trgovine suviše usko kao delatnost, koja se sastoji iz dva elementa udružena u jednu trgovačku operaciju tj. iz kupovine radi preprodaje i prodaje radi zarade⁵. Takvo shvatanje nižih sudova korigovali su vrhovni sudovi, smatrajući da ovde ima elementa krivičnog dela nedozvoljene trgovine. O ovom pitanju u svoje vreme izjasnio se i Sa-

⁴ Dr. J. Tahović: Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 1961, str. 290.

⁵ Dr. B. Zlatarić, isto, str. 295.

vezni Vrhovni sud Jugoslavije u odluci KŽ 15/56 od 23. 2. 1956. godine u kojoj između ostalog navodi, da je krivično delo iz čl. 226 Kz upravljeno protiv narodne privrede, posebno postojećeg sistema obavljanja trgovačke delatnosti i kao takvo ono obuhvata sve one odlike razmene robe, koje su protivne tome sistemu. Odredba čl. 226 Kz odnosi se kako na nedozvoljenu razmenu unutar zemlje tako i na razmenu s inostranstvom. Za tzv. poklon-pakete, ističe se dalje u odluci Saveznog Vrhovnog suda Jugoslavije, dobro je poznato, da se iza njih veoma često krije izbegavanje plaćanja carinske dažbine i razne vrste nedozvoljene razmene. Imajući sve to u vidu potrebno je i odredbu čl. 226 Kz tumačiti i primenjivati tako da obuhvati sve te razne oblike nedozvoljene trgovine, kako bi se takva kriminalna delatnost uspešno suzbijala⁶.

Što se tiče problema da li nabavljanje stvari, sa svrhom da se u pretrađenom obliku dalje prodaju predstavlja nedozvoljenu trgovinu, u teoriji a i našoj praksi postoje različita mišljenja. Tako, jedni smatraju da ima elemenata krivičnog dela nedozvoljene trgovine, drugi misle da nema. I sudska praksa u pogledu odgovora na ovo pitanje je neujednačena. No, bez namere da polemišemo o ovom pitanju, mišljenja smo da treba poći od svakog konkretnog slučaja, pa ukoliko se u samom postupku utvrdi da je namera učinioca prilikom same kupovine bila dalje preprodaja stvari za koje nije posedovao ovlašćenje, a sve u cilju postizanja zarade, postoji krivično delo nedozvoljene trgovine, u suprotnom nema krivičnog dela.

Jedno drugo pitanje koje do danas nije dobilo konačan odgovor i koje sa promenama u zakonodavstvu i društvenim odnosima uvek dobija novu aktuelnost jeste određivanje neovlašćenog posredovanja kao oblika nedozvoljene trgovine. Ovaj pojam koji na prvi pogled izgleda jednostavan u stvarnosti nije takav. Pokušavajući da odgovorimo na neka pitanja koja su se postavila u vezi sa neovlašćenim posredovanjem, mi ćemo ukazati i na složenost celog problema. Pre svega se postavlja pitanje: šta je to uopšte posredovanje u trgovini? Ovde zakonodavac u krivičnom zakonodavstvu ne daje objašnjenje pojma posredovanja. On ga pominje zajedno sa nedozvoljenom trgovinom tj. sa neovlašćenim nabavljanjem robe ili drugih predmeta u većoj vrednosti ili većoj količini u cilju prodaje ili „neovlašćenom bavljenju trgovinom u većem obimu“⁷. Donekle je pojam posredništva regulisan u Osnovnom zakonu o prometu robe (Službeni list SFRJ br. 1 iz 1967. god., sa izmenama i dopunama br. 30 iz 1968. god.) gde se pod posredničkim uslugama smatra „dovođenje u vezu komitenata ili komitenta sa trećim licem, radi zaključivanja ugovora o poslovima robnog prometa (mešetarenje)“. Pojam posredništva određen je i u Zakonu o prometu robe i usluga sa inostranstvom (Sl. list SFRJ br. 27 iz 1962. god., sa izmenama i dopunama br. 14 iz 1965. god., br. 28 iz 1966. godine). Tako u članu 86 ovoga Zakona se određuje da je posredovanje u prometu robe i usluga sa inostranstvom, „vršenje u ime i za račun inostrane firme poslova koji prethodi zaključivanju ugovora o kupovini i prodaji robe ili ugovora o vršenju usluga, dovođenje u vezu inostrane firme sa privrednom organizacijom radi za-

⁶ isto, str. 297.

⁷ Dr. J. Tahović: Komentar Krivičnog zakonika, Beograd, 1962, str. 373.

ključivanja tih ugovora, kao i vršenje poslova koji se odnose na izvršenje tih ugovora". Naravno ovdje je reč samo o dozvoljenom posredovanju.

Izvesno određivanje pojma neovlašćeno posredovanje u trgovini u smislu čl. 226 Kz, kako ga nema u krivičnom zakonodavstvu, može se donekle naći u nekim od sudskih krivičnih odluka koje su pokušale da taj pojam odrede. Tako na primer Vrhovni sud Hrvatske u odluci Kž. 882/66 od 7. jula 1966. godine, smatra da posredovanje u trgovini predstavlja aktivnost kojom učinilac nabavlja robu uključujući se svojom delatnošću u lanac posrednika između proizvođača i potrošača sa ciljem da takvom delatnošću, rukovođen špekulativnim pobudama, ostvari za sebe, imovinsku korist. Pri tome ni od kakvog značaja nije činjenica da li je učinilac od nabavljača bio ovlašćen da nabavi robu kod proizvođača, ako za takvu delatnost nije imao ovlašćenje nadležnih organa. Isto tako ističe se dalje u odluci, bez ikakvog je značaja i činjenica da li je unapred bio ugovoren honorar za nabavku robe, ako se ovaj honorar logički morao očekivati, a stvarno i isplaćen. Isti sud potvrđuje svoje stanovište i u odluci Kž. 295/69—3 od 9. aprila 1969. godine, postojanje krivičnog dela nedopuštene trgovine vršenjem neovlašćene posredničke usluge nije odlučujuće na koji je način došlo do vršenja posredničke usluge — slučajno ili ne — da li su bez posebnog reklamiranja od strane optuženog njega kupci pronašli i putem njega nabavili robu (strojeve), da li je do tog posredovanja došlo usled poznavanja stranog jezika od strane optuženog, da li je carina plaćena ili ne, da li je uvoz odgovarajuće robe (strojeva) inače dopušten ili ne, da li su kupci oštećeni ili ne, kao ni činjenica da li je optuženi očekivao manju nagradu, već ako za takvu delatnost nije imao ovlašćenje nadležnih organa⁸.

Prema tome, za posredovanje u trgovini u smislu čl. 226 Kz bitno je da posrednik nije posedovao ovlašćenje za obavljanje takvih poslova. Sem toga, iz navedene odluke se vidi da posredovanje u trgovini može da se izvrši i dovođenjem u vezu ne samo fizičkih nego i pravnih lica radi sklapanja kupo-prodajnih poslova⁹.

U dosadašnjoj sudskoj praksi javljali su se razni vidovi neovlašćenog posredovanja. Tako jedan od tih vidova koji ni do danas nije napušćen jeste kupovanje većeg broja bioskopskih ulaznica i njihova preprodaja građanstvu u zaradu. Naime, vrlo često, a naročito za vreme održavanja filmskih festivala, svedoci smo velikog broja neovlašćene preprodaje ulaznica uz znatnu zaradu. U vezi sa tim neka nam posluži primer, da je u jednom gradu za vreme održavanja filmskog festivala jedno lice preprodajom ulaznica ostvarilo zaradu od 8.000 dinara. O ovom pitanju izjasnio se Vrhovni sud Hrvatske u svojim odlukama Kž. 1659/52 od 28. 11. 1952. god., i Kž. 1813/56 od 15. 9. 1954. godine, gde je istakao da kupovanje većeg broja bioskopskih ulaznica i njihovo preprodavanje građanstvu uz zaradu predstavlja neovlašćeno bavljenje trgovinom iz čl. 226 st. 1 Kz.

Neovlašćeno posredovanje u trgovini može se pojaviti i kod nakupaca i nabavljača. Ova lica mogu odgovarati za ovo krivično delo samo

⁸ Pregled prakse Vrhovnog suda Hrvatske — krivična grana sudovanja za 1966. god., Zagreb, 1967, str. 35.

⁹ Miodrag Đošić: Kriminalistička obrada krivičnih dela nedozvoljene trgovine; Beograd, 1970, str. 7.

u slučaju ukoliko ne poseduju ovlašćenje za obavljanje takve delatnosti. Prema ranijim propisima, to ovlašćenje moglo je posedovati samo ono lice koje je u radnom odnosu sa jednim od tih preduzeća. Međutim, prema sadašnjim propisima privredna organizacija može predvideti opštim aktom da promet određenih proizvoda može vršiti za privrednu organizaciju i lice sa kojim ta organizacija nije zasnovala radni odnos (čl. 25 Osnovnog zakona o prometu robe). Znači, svako ono lice koje ne poseduje ovlašćenje za obavljanje takve delatnosti, odgovaraće za ovo krivično delo, dok bi radna organizacija odgovarala za privredni prestup.

U vezi sa neovlašćenim posredovanjem u zadnje vreme kod nas su zapaženi i novi vidovi nedozvoljene trgovine. Tako na primer mnoga naša posrednička preduzeća preko svojih poslovnih agenata pronalaze radnike koji su bili ili se još nalaze na radu u inostranstvu i od njih kupuju stranu valutu, putem otvaranja deviznih računa. Ove devize koje su, doduše pribavljene legalnim poslovanjem prenose ili preprodaju drugim organizacijama i to takođe za njihove legalne poslove, ali one na taj način pribavljaju proviziju i tako stiču neopravdanu zaradu, i to ne samo one, već i vlasnici strane valute. Time se ujedno omogućuju čiste špekulacije u robnom prometu jer se ruši režim uvoza i sl.¹⁰ Postavlja se pitanje odgovornosti ovih posrednika? Što se tiče odgovornosti vlasnika strane valute, Vrhovni sud Hrvatske u svojim odlukama KŽ 2103/70—3 od 4. 2. 1971. god., KŽ 85/71—3 od 18. 2. 1971. god., KŽ 69/71—3 od 18. 3. 1971. god i KŽ 621/71 18. 6. 1971. godine, zauzeo je stav da nema elemenata krivičnog dela nedozvoljene trgovine od strane vlasnika strane valute koji putem simuliranih ugovora ustupaju svoja devizna sredstva trgovinskim organizacijama po kursu povoljnijem od zvaničnog. Ne znamo koliko je ovakvo stanovište ispravno, ukoliko se radi o licu koje je bilo upoznato sa sadržajem takvih ugovora. Stoga smo mišljenja da bi ova lica mogla u takvim slučajevima odgovarati za krivično delo nedozvoljene trgovine.

Radna organizacija koja se ovim putem bavila neovlašćenim posredovanjem i neopravdano obogatila kazniće se za učinjeni privredni prestup novčanom kaznom od 10.000 do 100.000 dinara, a odgovorno lice u radnoj organizaciji novčanom kaznom od 1.000 do 3.000 dinara.

Iz ovih nekoliko izloženih problema koji su nastali u vezi sa krivičnim delom nedozvoljene trgovine i potom ili bili rešeni u sudskoj praksi ili još uvek očekuju svoje rešenje, pokušali smo da ukažemo kako složenost privrednog razvoja i dinamika društvenog života utiču na složenost, raznolikost i promenljivost privrednog kriminaliteta. Mislimo da se može zapaziti kako pojedini vidovi nedozvoljene trgovine, pa i ceo privredni kriminalitet nastoje da se stalno prilagođavaju novim uslovima, da pronalaze nove puteve ispoljavanja, što zahteva njihovo stalno praćenje i blagovremeno i adekvatno reagovanje od strane društva.

Vidoje Miladinović, asistent

¹⁰ Dr. P. Kobe: Privredna krivična dela u Krivičnom zakoniku i u sporednom krivičnom zakonodavstvu, kao i novi oblici ovih krivičnih dela. Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo br. 4/1969. god., str. 551.

LA COMPLEXITE, LA VARIETE ET LA VARIABILITE DES FORMES
DE COMMERCE ILLICITE

— Résumé —

Sous le titre ci-dessus sont présentés certains problèmes apparaissant au sujet de l'acte criminel de commerce illicite (art. 226 du CP). De même, l'auteur expose certaines conceptions existant à propos de cet acte criminel dans la jurisprudence yougoslave. Dans cet ordre d'idées, il traite du contenu légal de l'acte criminel en question, ainsi que de certains phénomènes apparus à la suite de l'amendement au Code pénal de 1959. C'est ainsi que l'auteur explique ce qu'il faut entendre sous la notion de valeur accrue, quantité accrue et volume accru, et ce qu'il faut entendre sous la terme d'avantage patrimonial réalisé, ce qu'il faut entendre sous le terme de médiation, étant donné que le législateur ne donne aucune explication à ce sujet. Bref, l'auteur a cherché à apporter sa contribution aux opinions existantes, avec l'intention de contribuer à une meilleure compréhension et application de cette institution légale importante dans la pratique yougoslave, qui est sensiblement différente.

BELEŠKE I PRIKAZI

